

**ADİYAMAN VE
KÖYLERİNDE
DOKUNAN
TÜLÜLERİN
GENEL
ÖZELLİKLERİ**

Yrd.Doç.
N.Ayşe ÖZKAN

S.Ü. Mesleki Eğitim
Fakültesi El Sanatları
Eğitimi Bölümü
Öğretim Üyesi

Genellikle kabul edildiği şekilde dokuma teknikleri; havlı ve havsız dokumalar olarak sınıflandırılırsa havlı dokumalar grubuna halının yanısıra “tülü” dokumaların da alınması gerekir. Halı ve diğer havsız düz dokuma yaygılar grubundaki kilim, cicim, zili ve sumak dokumalar kadar dikkat çekmeyen tülülerin az sayıda yayında tanımı verilmekte ve bazı tülü örneklerinin fotoğrafı yer almaktadır.

Tülü; bez ayağı tekniği uygulanırken, aralıklar halinde pırtık (küçük kumaş parçası) ve her türlü yünün Türk düğümü tekniği ile dokunmasıyla oluşturulan bir havlı dokuma türüdür.

Halıdan farkı, her çözüme düğüm atılmaması ve dolayısıyla yüzeyde düğüm aralıklarının çokça görülmesi, ayrıca düğüm atıldıktan sonra yün uçlarının kesilmeyişi ve hatta yünlerin bir kısmının eğrilme (büküm) işlemine tabi tutulmayışi en belirgin özellikleridir.

Kilimden farkı, ara ara atılan düğümler ve desenlerin atkı ipliği ile değil de düğümlerle yapılıyor olmasıdır.

Cicimden farkı, tülülerde cicim tekniği aralıklı olarak tüm yüzeyi kaplar biçiminde

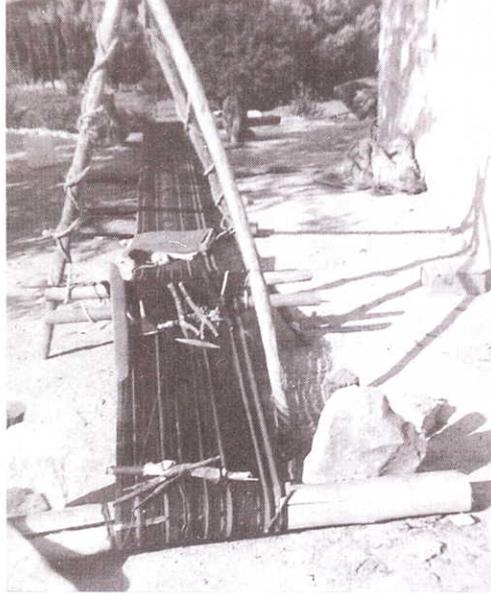
görülebılır. Düğümler cicimle alternatif olarak bir sıra düğüm, bir sıra cicim şeklindedir. Bazı örneklerde dokumanın başlangıç ve bitiminde tozlukta bordür olarak cicim desenleri yer alır. Arası yün ve pırtıklarle bezelidir. Bazı örneklerde ise yüzey tamamen düğümle desenlendirilmiştir.

Taşıdığı bu özellikler nedeni ile halı ve kilim arası bir dokuma türü olarak tanımlayabileceğimiz tülüler, Adıyaman ilinde ve köylerinde “hala, haladerik, kızılheşi, bermal, eşkebermal, carcım (cicim)” isimleriyle tanınır.

Makaleye konu edilen tülülerin dokunuş tarihleri elde mevcut örneklerle dayanılarak yüz yıl öncesine kadar götürebilmektedir. Bu tarihe kadar ve hatta daha önceleri kullanılan tezgahlar konar-göçer denilen yer tezgahlarıdır. Dokuma genişliği tezgah özelliğinden dolayı 35- 40 cm.’dir.

Üç parça dokuma yanyana “mişevke” denilen dikişle birleştirilir. Uzunluk ölçüleri kullanılacağı yere göre değişir.

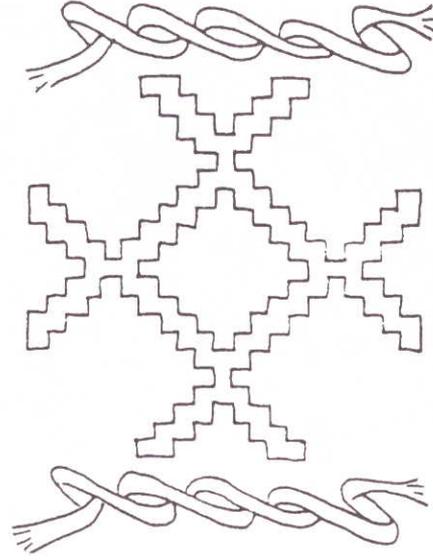
Yer tezgahları günümüzde yok denecek kadar azalmış, yerlerini dikey tezgahlara bırakmışlardır.

Fotoğraf No:1.Yer Tezgahı

Adıyaman tülü dokumalarında görülen dokuma teknikleri zeminde bez ayağı ve cicim dokumadır. Bunun dışında yörede “benik” adı verilen su-

mak dokuma tekniği yaygın başlangıç ve bitiminde tozlukta ikişer sıra uygulanarak arasına desen yerleştirilmiştir (Çizim No:1).

Çizim No:1

Tülü dokumalarda atkı ve çözüde kullanılan malzeme yün ve keçi kılıdır. Yün ve kıl çözü ve atkıda yıkanır, boyanır “ře” adlı ince uçlu taraklarla taranır, “teşi” ile bükülür ve iplik haline getirilerek kullanılır.

Tülü dokumaların süslemesinde halı dokuma tekniği uygulanır. Kullanılan malzeme yine ağırlıklı olarak yündür. Yün taranmadan taranarak veya taranıp eğirilerek kullanılır. “Pirtik”adı verilen renkli küçük kumaş parçaları da tıpkı yün gibi halı düğümü ile tülü yüzeyini süslemede kullanılır.

Tiftik süslemede taranmadan kullanılır. Bu tür yün kırılmaz. İlkbaharda tiftiklerini dökmeye başlayan keçiden usta eller tarafından hafifçe çekilerek toplanır.

Tülülerde yünler ve tiftik doğal renkleri ile veya boyanarak kullanılır. Adıyaman tülülerinde çok renklilik hakimdir. Siyah ve kırmızı renkler adeta yörenin simgesi gibidir. Turuncu için üçüncü renktir denilebilir. Yeřilin tonları, kahverenginin tonları, pembe, mor, lacivert, sarı, mavi sevilerek kullanılan diğer renklerdir. Pirtiklerde bu renkliliği arttıran unsurlardır.

Fotoğraf No:2.Doğal Tiftikle Dokunmuş Tülü Örneği

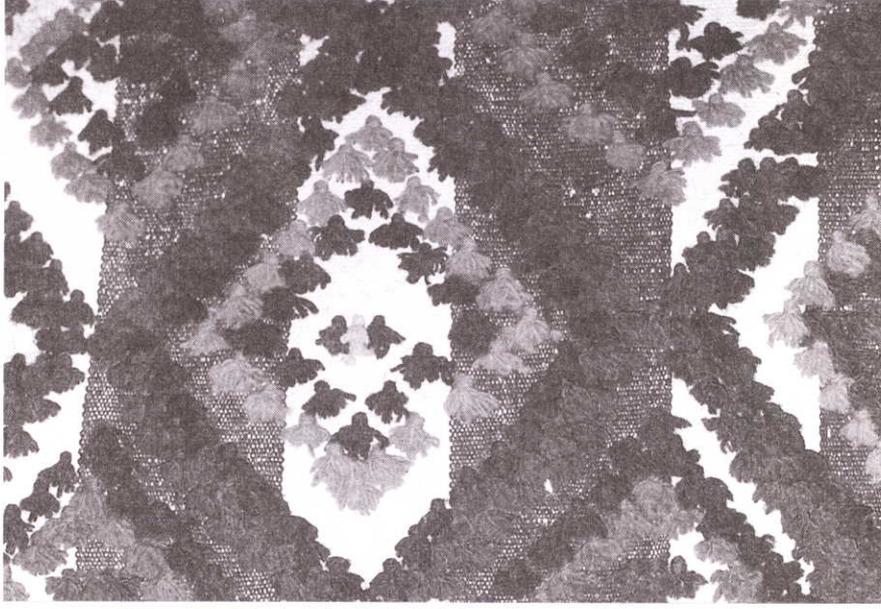
Düğümlerin ve motiflerin yüzeye dağılışı şekilleri geleneksel dokuma alışkanlıkları yönünden incelendiğinde şu tekniklerle karşılaşmaktayız.

- Sıralı düğümlü dokumalar
- Yüzeyi tamamen düğümlü dokumalar
- Cicim karışık düğümlü dokumalar

Sıralı Düğümlü Dokumalar: Bez ayağı dokuma çokça kullanılır. Bir sıra düğüm aralıklı olarak atılır. Bir sıra "benik" örülür.

Bazı örneklerde yer yer yalnız düğüm sıralarına da rastlanır.

Düğümlerde yün; taranarak ve taranıp eğirilerek kullanılır. Düğüm sıraları pırtıklarle zenginleştirilmiştir.

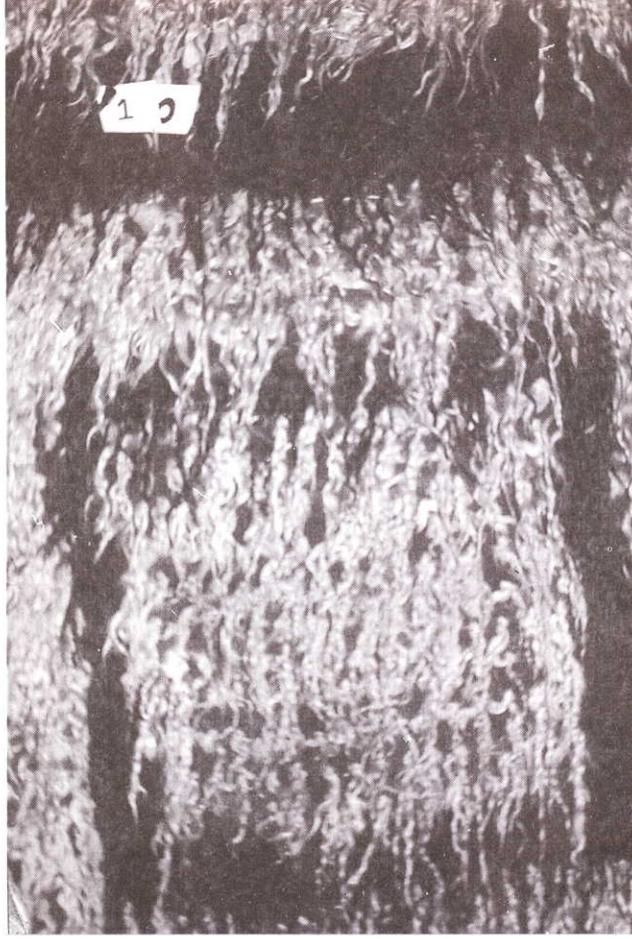
Fotoğraf No:3.Sıralı Düğümlü Tülü Örneği

Yüzeyi Tamamen Düğümlü Dokumalar: Bütün yüzey sıcak renklerle bezenmiş düğümlerden oluşur. Her çözgüye düğüm atılmaz fakat ilmekler kesilmediği için tüm yüzey düğümlü gibi görünür.

Bu teknikte yün taranmadan, taranarak ve taranıp eğirilerek kullanılır. Taranmadan kullanılan yünler ve tiftik dokumaya koyun postunu andıran bir görünüm verir. Model olarak içten dışa doğru açılan kareler kullanılmıştır.

Taranarak ve taranıp eğirilerek kullanılan yünler ise genellikle pırtıklarle zenginleştirilir.

Bu örneklerde model olarak "göl" ler (Göl, dokumada oluşturulan baklava dilimi motifidir) ve boyuna çizgiler görülür.

Fotoğraf No:4.Yüzeyi Tamamen Düğümlü Tülü Örneği

Cicim Karışık Düğümlü Dokumalar: Bu teknikte cicim ve tülü teknikleri ayrı ayrı ama bir arada kullanılmıştır. İki şekilde uygulanan bu dokumaya sadece tozlukta su olarak yada bütün yüzeyde sıralar halinde rastlanır. Sıralar birbirinden beniklerle ayrılır. Düğümlerde yün taranarak ve taranıp eğirilerek kullanılır. Pırtıklarle düğümler zenginleştirilmiştir.

Sıralı örneklerde kompozisyona bakıldığında belirgin bir model göze çarpmaz.

Fotoğraf No:5.Cicim Karışık Düğümlü Tülü Örneği

Tülü dokumaların bugünkü kullanım şekli geçmişte kullanımından fazla farklılık göstermemektedir. Sadece yapımı giderek azalmakta, elde mevcut örnekler günden güne yıpranıp elden çıkarılmaktadır. Tülü kullanım alanları şöyle incelenebilir:

Beşik Örtüsü: Doğacak bebeğin beşiğine örtülmek üzere anne adayı tarafından dokunur. Üzerine ara ara düğümlenen pırtıklar kem göze karşıdır. Bebeği sıcak tutar, karanlığı sağlar, böceklerden ve tozdan korur.

Divan Örtüsü: “Ber” denen bu tülü divanların üzerine örtülür.(Ber, kilim yaygı anlamında kullanılır). Genellikle 40cm. genişlikte üç parça mişevke dikişi ile birleştirilmiştir. Boyu 200cm.’dir.

Minder Örtüsü: Minderin üzerine örtülür. Genellikle lohusa kadının oturması için yapıldığı söylenir.

Yatak (Yüklük) Örtüsü: Topak evden günümüze kadar neredeyse hiç bozulmadan gelen bu örtü gece serilip gündüz toplanan yatakların üzerine örtülür. Böylece düzgün ve güzel bir görünüm sağlanır.

Yüklük, yatakların katlanarak üst üste konulduğu, yerden yüksekçe hazırlanmış yatak yeridir. Yük yeri de denir.

Günlük Yaygı: Oda girişine serilir. Genellikle orta parçada saçak bırakılmaz. Ayağa takılmaması için içe doğru dikilir. Genellikle yün ve kıl birlikte kullanılır.

Seccade: Namazlık, namazlağa olarak kullanılır.

Yolluk: Odaya serilen iki yan halının arasına döşemenin üstüne serilir. Bazen arada çok az görünür.

Gelin Perdesi: Gelin erkek evine geldiği zaman aile fertlerinden ayrı kalabileceği bir oda olmadığı için bu perdenin arkasında ayakta bekletilir. Perde odanın sonuna doğru duvaradan duvara gerilen bir ipe atılır. Gelin burada bir kaç gün bekletilir. Bu arada aile büyükleri ile konuşmaz. Ancak birer hediye alırlarsa ve konuşması için ısrar ederlerse konuşur. Kayınpederi ile hayatının sonuna kadar konuşmaz.

Süslemeler (Halılar): Bu grupta çadır, duvar ve deve örtüleri sayılabilir. Konar-göçer yaşam süren yöre halkı, göçeceği zaman bütün eşyalarını develere yükleyerek üzerini örtmüşlerdir. Böylece eşyaların dışarıdan görülmesi engellenir ve deve süslenmiş olur. Bir yere yerleşmeye karar verdiklerinde ise çadırlarını kurar ve örtüler çadırın iç duvarlarına serilir; gece soğuğu, gündüz sıcağı geçirmemesi sağlanır. Evlerde süsleyici unsur olarak duvarlara asılır. Bu tülülere "kızılheşi" de denir. Her biri 40cm. ende üç parçanın birbirine eklenmesi ile oluşur. Boyu 200cm. ile 260cm. arasında değişir.

Sonuç olarak Adıyaman ve köylerinde yapılan tülü dokumaların halka ekonomik getirisi olmamıştır. Günlük gereksinimler için dokunmuş, pek azı civar il ve ilçelere satılmıştır. Elde mevcut 90-100 yıl ile 30-40 yıl arası örnekler çarşıda satılmayı beklemekte ve ne yazık ki yerine yenileri üretilmemektedir.

Yatak üzerine, beşik üzerine, kapı girişine, halı altına serildiği ve sayıca da fazla olmadığı için halı ve kilimler arasında fazla göze görünmeyen bir dokuma türü olarak kalmıştır.

Oysa her evin bahçesine kısa zamanda pek basit bir şekilde kurulabilen yer tezgahları mevcut ham maddeyi değerlendirmenin ve gelir elde etmenin iyi bir yolu olabilirdi. Bugün otantik özellikleri korunarak yapılacak turistik ürünlerin kırsal kesimde yaratacağı iş olanaklarının küçümsenemez olduğu düşüncesindeyim.

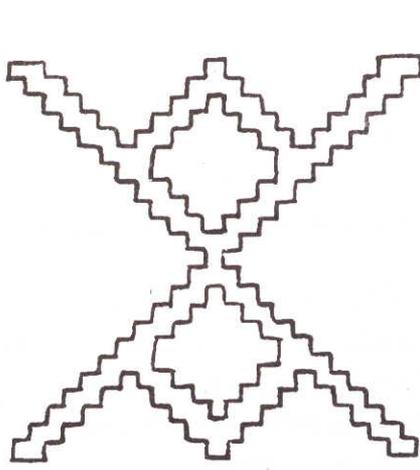
Bütün el işlerinde olduğu gibi tülülerde de ilginç motifler, kumaş parçacıklarından dilek pırtıkları, taranmadan düğümlenen yün ve tiftiklerin doğallığı canlı renklerin hakimiyeti bölgeyi ziyaret edecek turistlerin ilgisini çekmeye yetecektir. Bölgesel araştırmalar ve buna bağlı yayınlar, öğrenci tezleri karanlıkta kalmış değerlerin ortaya çıkmasında yardımcı olmaktadır.

Belki bundan sonra yapılması gereken yönetici, halk işbirliği ile üretim ve pazarlama sorunlarının çözülmesi olmalıdır.

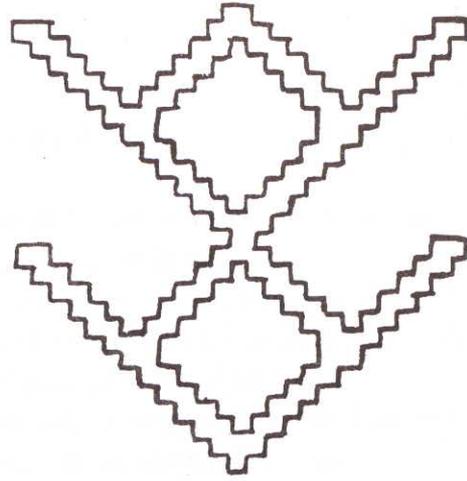
KAYNAKÇA

- Acar, B. Belkıs, **Kilim, Cicim, Zili, Sumak, Düz Dokuma Yaygılar**, İstanbul, Eren Yayınları ve Kitapçılık Ltd. Şti., 1982.
- Edgü, Ferit, **Karapınar Tülü Halıları**, İstanbul, Ada Yayınları, 1986.
- Karakuş, Zeynep, **Adıyaman Tülü Dokumaları**, Konya, S.Ü. Mes. Eğt. Fakültesi El Sanatları Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1995.
- Ündüz, İbrahim, **Karapınar El Dokumaları ve Kök Boyacılık**, Konya, Karapınar Belediyesi Kültür Yayınları, No:2, 1993.

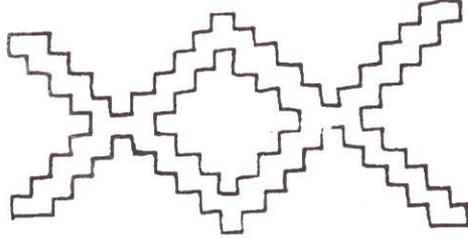
ADIYAMAN TULÜ MOTİFLERİNDEN ÖRNEKLER

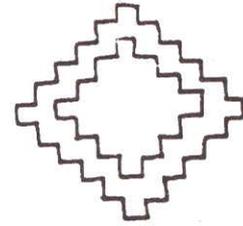
Çizim No:2
Hetik-Keçik (Kızcık)

Çizim No:3
Lavuk (Oğlan)

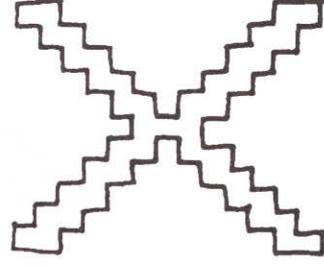
Çizim No:4
Lengig (Ayak)

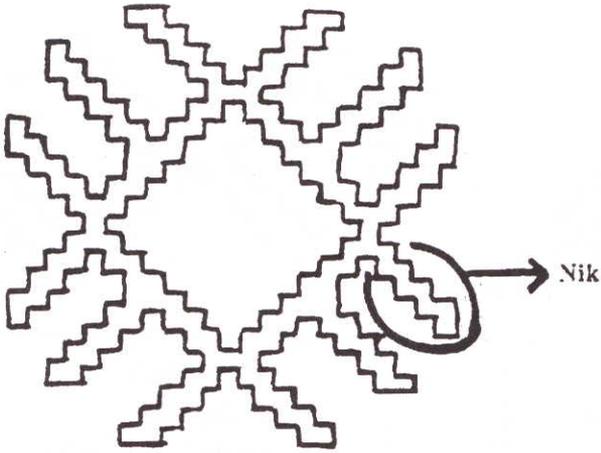
Çizim No:5
Gustırık (Yüzük)

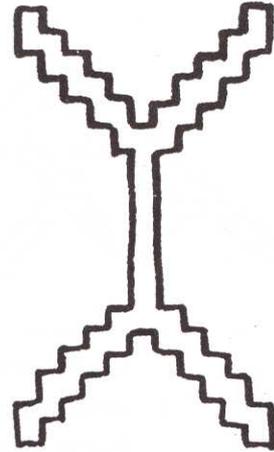
Çizim No:6
Nenik (Ayna-Tırnak)

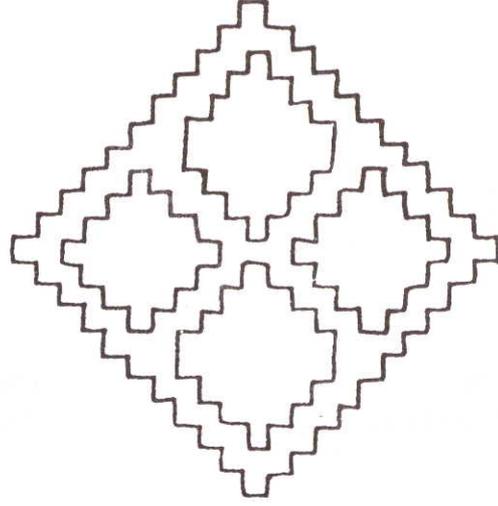
Çizim No:7
Pısık (Kedi)

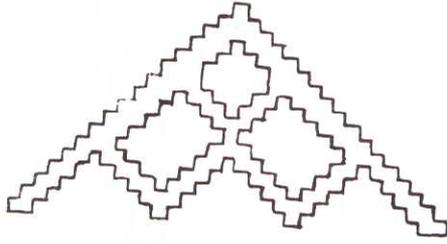
Çizim No:8
Gol (Göl)

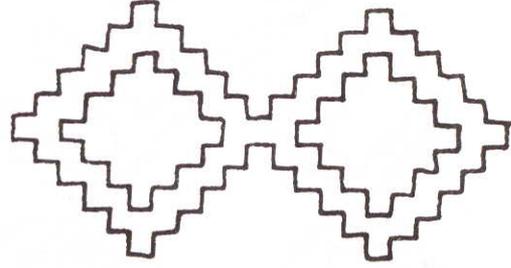
Çizim No:9
Koçık (Koç, Boynuz)

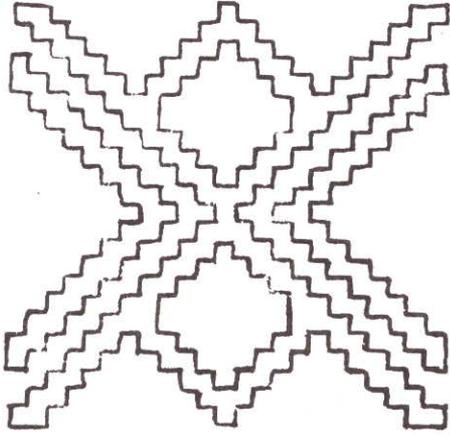
Çizim No:10
Çarçafık (Dörtgözcük)

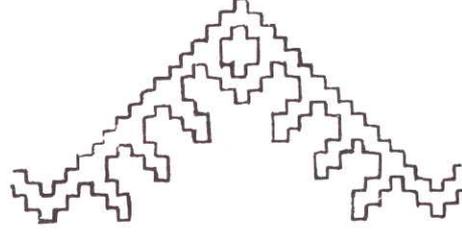
Çizim No:11
Nifçarçafık (Yarım
Dörtgözcük)

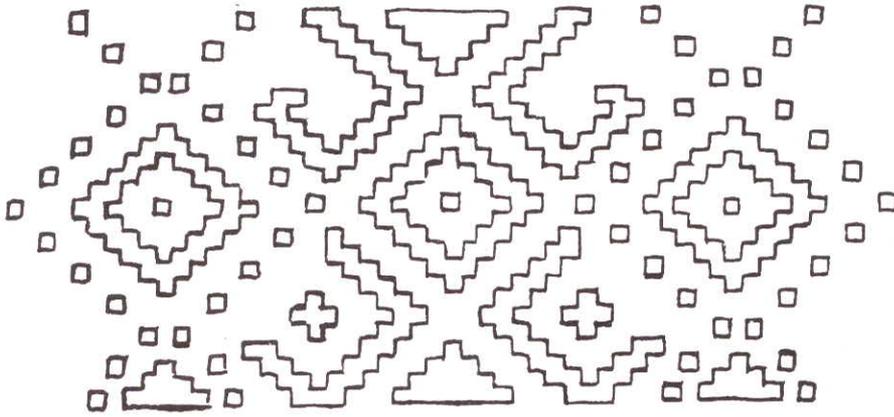
Çizim No:12
Dıçafık
(İkigözcük)Dörtgözcük)

Çizim No:13
Jink (Kadın)

Çizim No:14
Nikperık (Nikkanatçık)

Çizim No:15
Eşkebermal (Kapı Önü)